

Zdenko SPAJIĆ

PREZBITERSKA SLUŽBA I SOCIJALNO POSLANJE CRKVE

Sažetak

U definiranju uloge prezbitera u socijalnom poslanju Crkve, autor najprije obrađuje pitanje odnosa općeg poslanja Crkve naviještanja i posvećivanja i njezina socijalnog poslanja u svijetu kao jednog aspekta tog poslanja. Odgovor na to pitanje važan je ne samo radi općih tendencija smještanja vjere u sferu osobnoga života nego također radi shvaćanja prezbiterske službe i njegova poslanja u vjerničkoj zajednici. Prikazujući sinkronijskom metodom učenje Crkve, posebno Drugog vatikanskog sabora i pojedinih važnijih posaborskih dokumenata, autor zaključuje da je socijalno poslanje integralni dio općeg poslanja Crkve, te da nije popratni efekt evangelizacijskoga poslanja. Polazeći od te činjenice, autor pristupa obrađivanju teme prezbiterske službe i socijalnoga poslanja Crkve. U radu je zastupljena ideja da se uloga prezbitera i njegovo poslanje na socijalnom području sastoji upravo u vršenju trostruke prezbiterske službe: služba naviještanja, služba slavljenja euharistije i sakramenata te služba učitelja Božjeg naroda. Prezbyter u vršenju tih službi nije pozvan na spiritualističko djelovanje i usmjeravanje zajednice samo prema eshatološkom ostvarenju kraljevstva Božjega nego njegovo sveukupno djelovanje treba sadržavati i socijalni karakter. Stoga se pokušava dublje proniknuti u problematiku propovijedanja koje će uključivati i socijalnu problematiku. Nakon toga slijedi razmatranje mogućnosti na koji su način liturgijska slavlja, među kojima euharistija zauzima prvotno i središnje mjesto, privilegirano mjesto i događaj u nastojanju kršćana da se zauzimaju za socijalnu pravednost kao plod spasenjskog otajstva. Posljednji korak je traženje odgovora kako prezbyter kao odgojitelj Božjega naroda vrši socijalno poslanje kroz nadahnjivanje socijalnoga djelovanja u zajednici, stavljajući naglasak na posebnu opredijeljenost za siromašne.

Ključne riječi: *prezbiter, socijalno poslanje Crkve, naviještanje, euharistija, opredijeljenost za siromašne.*

Uvod

Crkva je od samoga početka svojega javnoga djelovanja uključivala u svoje poslanje i socijalno djelovanje kroz najrazličitije vidove skrbi za pojedina područja ljudskog i društvenog života, kao što su: briga za siromašne, podizanje utočišta, škola i bolnica, sve do suvremenog oblika institucionaliziranoga karitativnog djelovanja.¹ U pokušaju obrazlaganja uloge prezbitera u socijalnom poslanju Crkve, susrećemo se s nekim temeljnim pitanjima koja su prisutna kroz čitavu povijest Crkve a tiču se njezina odnosa prema svijetu općenito i njezina poslanja u društvu konkretno. Prva problematika proistječe iz njezine naravi kao stvarnosti koja je „u svijetu, ali nije od svijeta“. Druga problematika proistječe iz povijesnoga susreta Crkve i društva. Dok je opće poslanje Crkve, naime, „da navješćuje Kristovo i Božje Kraljevstvo i da ga ustanovi u svim narodima, i postavlja klicu i početak toga Kraljevstva na zemlji“², neosporno i jasno, pitanja se javljaju kada se pokušava definirati koje sve aspekte crkvenoga djelovanja to poslanje uključuje. Jasno je da Crkva treba naviještati evanđelje i slaviti sakramente, dakle vršiti svoje izrazito religiozno i duhovno poslanje. Međutim, Crkva to poslanje vrši u svijetu i susreće se s konkretnim danostima ovoga svijeta koje zauzetog kršćanina uvijek iznova suočavaju s problemom socijalnoga zla i pitanjem kako se prema njemu postaviti. Dosljedno, prezbiter se susreće s istim pitanjima, u prvom redu kao predvoditelj crkvene zajednice (župe), ali i kao građanin ovoga svijeta.

Da bismo razmotrili ulogu prezbitera u socijalnom poslanju Crkve, bit će potrebno najprije vidjeti u kakvu su odnosu opće poslanje Crkve i njezino socijalno poslanje. Stoga ćemo u prvom dijelu ovoga izlaganja iznijeti problem i sinkronijskim pristupom prikazati učenje Crkve iz čega

¹ Za povijesni pregled učenja i svjedočenja Crkve na socijalnom području, uključujući starozavjetne korijene, vidi Rodger CHARLES, *Christian Social Witness and Teaching: The Catholic Tradition from Genesis to Centesimus Annus*, Gracewing, 1998. (I.-II.). To djelo na temeljit i jednostavan način donosi prikaz socijalnog svjedočenja i učenja i u Svetom pismu i kroz povijest Crkve. Prvi svezak obrađuje razdoblje do pontifikata Leona XIII. (1878.), dok se drugi svezak bavi modernim papinskim socijalnim učenjem do tada posljednje socijalne encikle *Centesimus annus*.

² DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Lumen gentium. Dogmatska konstitucija o Crkvi* (21. XI. 1964.), br. 5, u: *Dokumenti*, Zagreb, 1970. (dalje LG).

će biti vidljivo da je socijalno poslanje integralni dio njezina općega poslanja. Imajući to u vidu, u drugom dijelu ćemo onda razmotriti specifičnu ulogu i doprinos prezbitera u socijalnom poslanju. U ovom izlaganju ćemo zastupati ideju da prezbiter daje svoj doprinos na socijalnom području upravo vršeći svoje prezbiterske službe: navjestitelja Radosne vijesti, slavitelja sakramenata i odgojitelja Božjeg naroda. U svakom pojedinom dijelu ćemo najprije sinkronijski prikazati učenje Crkve, a potom ćemo razmotriti pojedine elemente koji doprinose autentičnom vršenju prezbiterske službe.

I. Socijalno poslanje – integralni dio općega poslanja Crkve

Rasprava o socijalnom poslanju Crkve relativno je novija pojava i rezultat je više čimbenika kao što su: religiozna stvarnost Crkve, promjenljiva narav društva, odnos između teorije i prakse, odnos socijalne etike i ekleziologije, promjena naravi moderne socijalne skrbi te glasovi iz Trećega svijeta.³ Prilike ne dopuštaju detaljnije elaboriranje toga kompleksnoga pitanja, stoga ćemo se ograničiti samo na definiranje najvažnijih konceptualnih smjerova. Iako postoji različitost kvalifikacija oblika kršćanskoga odgovora na odnos Crkve i svijeta,⁴ ovdje ćemo razlikovati tri osnovna oblika: separatistički, reformsko-integracijski i transformatorsko-participativni.⁵ *Separatistički* stav shvaća poslanje Crkve u posve duhovnom pogledu, poziva na obraćenje koje uključuje povlačenje iz svijeta, a njegovi predstavnici otrešaju prašinu s nogu kao osudu onima koji ne prihvaćaju navještaj. *Reformsko-integracijski* stav se obično poistovjećuje s tradicionalnim crkvama koje poduzimaju unapređenje socijal-

³ Usp. Francis SCHÜSSLER FIORENZA, „Church, Social Mission of“, u: Judith A. Dwyer (ur.), *The New Dictionary of Catholic Social Thought*, Collegeville, 1994., 152-154.

⁴ Ernst TROELTSCH (*The Social Teaching of the Christian Churches*, I, Louisville, 1992., 331) je formulirao klasičnu razliku između „crkve“ i „sekte“. Prema njegovu mišljenju, obje vrste kršćanske zajednice usko su povezane sa stvarnom situacijom i razvojem društva. Međutim, za razliku od sekte, koja je povezana s nižim klasama društva i predstavlja opoziciju društvu i državi, potpuno razvijena crkva koristi državu, inkorporira njezine elemente u svoj život, stabilizira i određuje društveno uređenje. H. Richard NIEBUHR (*Christ and the Culture*, New York, 1975.) razlikuje pet modela koje definira odnosom Krista i kulture: 1) Krist protiv kulture; 2) Krist kulture; 3) Krist iznad kulture; 4) Krist i kultura u paradoksu; 5) Krist transformator kulture.

⁵ Usp. Paul STEIDL-MEIER, *Social Justice Ministry: Foundations and Concerns*, New York, 1984., 3-4.

nih odnosa kroz djela milosrda i socijalne aktivnosti, uglavnom unutar postojećeg društveno-političkog sustava. Konačno, treći oblik vršenja poslanja, *transformatorsko-participativni*, koji se može nazvati i političkim kršćanstvom, pojavio se u novije vrijeme i, iako ne odbacuje društvo, ipak je u sukobu s njime i traži radikalnu transformaciju osnovnih načela društvenoga organiziranja i institucija.

Bez obzira na to kako definirali ili nazvali oblike na koji kršćanska zajednica definira svoje socijalno poslanje u svijetu, ono što je bitno, jest shvaćanje odnosa između općeg poslanja Crkve i njezina socijalnog djelovanja. Stoga je temeljno pitanje: je li socijalno poslanje sastavni/integralni dio općeg poslanja Crkve ili je samo sekundarni aspekt (pripravni ili posljedni za „istinsko“ poslanje naviještanja i kulta) toga općeg poslanja? Drugim riječima, ta dilema traži odgovor na pitanje je li poslanje naviještanja Radosne vijesti usmjereno samo na izrazito religioznu i duhovnu dimenziju čovjeka ili pak na njegovu sveukupnu stvarnost. U konačnici riječ je o tome je li vjera kršćanina njegov sasvim osobni čin koji se svodi isključivo na osobni odnos s Bogom, što se nikako ne može isključiti, ili je vjera nešto što se ispovijeda i živi u zajednici kršćana koja ima poslanje u svijetu.⁶ Odgovor na to pitanje pretpostavlja samoshvaćanje Crkve (ekleziologija) i shvaćanje čovjeka (antropologija). U novije vrijeme se naglašava i važnost viđenja svijeta odnosno društva kao mjesta crkvenog djelovanja koje nije statična stvarnost nego je živi organizam koji se razvija.⁷

Zbog ograničenosti prostora, ovdje nije potrebno upuštati se u iscrpnu raspravu o eklesiološkim i antropološkim pitanjima u kršćanskoj teologiji. Još je manje moguće upuštati se u pitanja vezana uz narav društ-

⁶ David HOLLENBACH, smatra da je privatiziranje i fragmentiranje vjerskog utjecaja na društvo rezultat strukturalnih i povijesnih faktora u modernom zapadnom svijetu. Nakon raspada jedinstvenog zapadnoga kršćanskog svijeta (tzv. *Christendom*), počela je nestajati ideja da je kršćanstvo integrirajuće i organizirajuće načelo društvenih ustanova. Jedna od posljedica tih procesa je povećanje specijalizacije uloga, što je sve više rezultiralo razlikovanjem uloga korporativnih vjerskih ustanova od područja ekonomskog i političkog života, što je najvidljivije u odvajanju Crkve i države. Suvremeno zapadno društvo etablira crkvene institucionalne pokušaje utjecaja na društvena pitanja kao miješanje u politiku, što rezultira privatiziranjem vjerskih uvjerenja i povlačenjem vjerskih iskustava na područje osobnoga spasenja i skupine neposrednih odnosa. Usp. D. HOLLENBACH, "A Prophetic Church and the Catholic Sacramental Imagination", u: John C. HAUGHEY (ur.), *The Faith that Does Justice: Examining the Christian Sources for Social Change*, New York, 1977., 236-237.

⁷ O nekim aspektima definiranja kršćanske društvene etike s obzirom na promjenljivu narav društva, vidi Franz-Xaver KAUFMANN, „Izazov moderne teorije društva kršćanskoj društvenoj etici“, u: *Svesci* 89-90 (1997.), 106-114.

va, njegov razvoj i promjenljivost te različitost shvaćanja u tome pogledu.⁸ Osvrnut ćemo se samo kratko na učenje Drugoga vatikanskog sabora o odnosu općega poslanja Crkve i socijalnoga poslanja, dakle uloge Crkve i kršćana u odnosu na svijet i njegovu stvarnost. Definirajući socijalno poslanje sastavnim dijelom općega poslanja Crkve, kako će biti zastupano u ovom prikazu, Sabor je dao značajan doprinos ne samo u tome da je kroz različite dokumente (Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen Gentium*, Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu *Gaudium et spes*, Dekret o misijskoj djelatnosti Crkve *Ad gentes*) stavio nove naglaske i izrekao svoje učenje na suvremenom čovjeku razumljiv način nego i u tome da je potakao čitav niz novih razmišljanja u Crkvi o tim pitanjima.

Drugi vatikanski sabor na samom početku konstatira da „Crkva u Kristu kao sakrament ili znak i oruđe najtješnjeg sjedinjenja s Bogom i jedinstva cijeloga ljudskog roda... namjerava točnije objaviti svojim vjernicima i cijelom svijetu svoju narav i svoju opću misiju“.⁹ U toj uvodnoj konstataciji, Sabor naglašava sakramentalnost Crkve te da je temelj njezina poslanja u svijetu upravo ta sakramentalna narav u kojoj se ostvaruje jedinstvo ljudskoga roda. Crkva je znak jedinstva na trostruk način. Prvo, kao otajstvo (misterij) tako što izražava Božji naum spasenja čovječanstva. Drugo, ona je sakrament jedinstva što upućuje na Crkvu kao sredstvo toga jedinstva u odnosu prema Bogu posred ljudske raznovrsnosti. Treće, Crkva je sakrament spasenja čime se izriče da je ona nužna za spasenje. Iz toga proizlazi da nije ispravno razlikovati između bivstva Crkve i njezina poslanja, nego da je vršenje spasonosnoga poslanja sama narav Crkve.¹⁰ A to poslanje spada na sve kršćane, štoviše poziv uključuje cjelokupno čovječanstvo jer se Crkva shvaća kao narod Božji u koji „svi su... ljudi pozvani na ovo katoličko jedinstvo Božjega naroda, koji označuje i promiče opći mir“.¹¹

Da Sabor ne shvaća spasonosno poslanje Crkve tek u spiritualističkom i isključivo eshatološkom smislu, vidljivo je iz njegova učenja o Crkvi u suvremenom svijetu. Iako Crkva ima cilj koji se u potpunosti može postići samo u budućem vijeku, ona se na otajstven način prožima s ovim svijetom, što se može shvatiti samo vjerom. Međutim, „Crkva, idući za svojim spasonosnim ciljem, ne posreduje čovjeku samo božanski život nego odsijeva

⁸ Koristan pregled razvoja misli i o promjenama metodologije, kao i bitnim konceptima suvremenoga socijalnog nauka Crkve donosi Charles E. CURRAN, *Catholic Social Teaching 1891-Present: A Historical, Theological and Ethical Analysis*, Washington, DC, 2002.

⁹ LG, 1.

¹⁰ Usp. F. SCHÜSSLER FIORENZA, „Church, Social Mission of“, 161.

¹¹ LG, 13.

također, i to na čitavi svijet, svjetlo koje je odraz tog života, osobito time što liječi i uzdiže dostojanstvo ljudske osobe, učvršćuje povezanost ljudskoga društva te daje dublji smisao i uzvišenije značenje svakidašnjem čovječjem djelovanju.¹² U interakciji sa svijetom, Crkva se očituje kao sakrament spasenja: „Crkva kad sama pomaže svijet i kad od njega mnogo prima teži jedino za tim da dode kraljevstvo Božje i da se ostvari spasenje svega ljudskoga roda. Uostalom, sve dobro koje narod Božji za vrijeme svoga zemaljskog putovanja može pružiti ljudskoj obitelji dolazi odatle što je Crkva 'sveopći sakrament spasenja', koji očituje i ujedno ostvaruje misterij Božje ljubavi prema čovjeku.“¹³ Važnost misijskog poslanja Crkve naglašena je i u Dekretu o misijskoj djelatnosti Crkve gdje Sabor uči da je „cijela Crkva misionarska, a djelo evangelizacije temeljna dužnost Božjega naroda“.¹⁴ Jednako kao što se u Pastoralnoj konstituciji *Gaudium et spes* odbacuju krajnosti očitovane u zanemarivanju ovozemaljskih obveza s jedne strane, i pri-anjanja samo uz te stvarnosti s druge strane, te se naglašava nužnost skladnosti između ispovijedane vjere i načina življenja,¹⁵ tako se ni ovdje ne propušta naglasiti važnost svjedočenja u kršćanskom življenju kako bi drugi ljudi upoznali novost kršćanskoga života, te zbog toga slavili Boga i upoznali puni smisao života i sveopće jedinstvo ljudskoga roda.¹⁶

Razdoblje nakon Drugoga vatikanskog sabora urodilo je cijelim nizom dokumenata na općoj i lokalnoj odnosno regionalnoj razini koji su naglašavali povezanost općega poslanja Crkve i socijalnog poslanja. Ovdje ćemo izdvojiti tek dva posaborska dokumenta koji najzornije prikazuju integralni karakter socijalnoga poslanja u općem poslanju Crkve. Prvi je dokument Treće sinode biskupa iz 1971. godine pod nazivom „Pravda u svijetu“ gdje se izričito naglašava povezanost općega poslanja evangelizacije i borbe za pravdu. Upravo u svjetlu Božjega plana spasenja, koji je ostvaren u Kristovu vazmu, Sinoda uči da „borba za pravdu i sudjelovanje u preobražaju svijeta u potpunosti nam se ukazuju kao sastavni dio propovijedanja Evandjelja: to jest poslanja Crkve za otkup čovječanstva i njegovo oslobođenje od svake potlačenosti.“¹⁷ Slično govori i drugi doku-

¹² DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Gaudium et spes. Pastoralna konsititucija o Crkvi u suvremenom svijetu* (7. XII. 1965.), br. 40, u: *Dokumenti*, Zagreb, 1970. (dalje GS).

¹³ GS, 45.

¹⁴ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Ad gentes. Dekret o misijskoj djelatnosti Crkve* (7. XII. 1965.), br. 35, u *Dokumenti*, Zagreb, 1970. (dalje AG).

¹⁵ Usp. GS, 43.

¹⁶ AG, 11.

¹⁷ TREĆA SINODA BISKUPA, *Pravda u svijetu*, u: M. Valković (ur.), *Sto godina katoličkog socijalnog nauka*, Zagreb, 1991., 392.

ment, Apostolski nagovor pape Pavla VI. o evangelizaciji u suvremenom svijetu, *Evangelii nuntiandi*, koji naglašava da „evangelizacija ne bi bila potpuna kad ne bi vodila računa o stvarnim i trajnim odnosima koji postoje između Evandjelja te čovjekova osobnog i društvenog života. Stoga evangelizacija poprima oblik izričite poruke koja je prilagođena i uvijek posuvremenjena raznim životnim prilikama“ koje se odnose na prava i dužnosti pojedine osobe, ali isto tako na život u obitelji, društvu i cijeloj međunarodnoj zajednici te na pitanja pravde, mira i razvoja.¹⁸

Ako je točna tvrdnja da je Crkva, povijesno gledajući, premda nikada ne bježeći od socijalne aktivnosti, ipak imala prvotni cilj očuvati se kao društvena ustanova sa slobodom poučavanja, bogoštovlja i vršenja svojega istinskog poslanja, te je stoga „socijalno djelovanje“ vidjela kao tome subordinirano, što je rezultiralo time da je političko djelovanje Crkve išlo prvotno za tim da se postigne sigurno okružje za njezino djelovanje, a ne za ostvarenjem pravednoga okružja,¹⁹ onda je očevidno da je s Drugim vatikanskim saborom načinjen preokret koji djelovanje Crkve, uključujući i socijalno djelovanje, usmjerava prema izgradnji pravednih sveukupnih ljudskih odnosa kao sastavnom dijelu evangelizacije i naviještanja oslobođenja koje je Bog u svom spasenjskom naumu ostvario u Kristu.

2. Uloga prezbitera u socijalnom poslanju Crkve

Kolikogod je saborsko i posaborsko učenje Crkve i definiralo jasno odnos općeg i socijalnog poslanja Crkve, nejasnoće i pitanja se javljaju u pogledu nositelja socijalnoga poslanja. Možemo se složiti s Paul Steidl-Meierom koji smatra da narod Božji nije jasno prepoznatljiv društveni čimbenik, te da nije jasno tko je subjekt prakse.²⁰ Ako je socijalno poslanje Crkve definirano u holističkom smislu, tako da se tiče sveukupnoga naroda Božjega i cjelokupne čovjekove stvarnosti, u pogledu određivanja uloga za vršenje toga poslanja ponovno se javlja opasnost upadanja u zamku razdvajanja, u ovom slučaju hijerarhije od ostatka naroda Božjega. Posebno je ta opasnost prisutna u bivšim komunističkim zemljama u kojima je ostalo naslijeđe shvaćanja Crkve isključivo u smislu hijerarhije. U tome kontekstu je posebno teško definirati ulogu prezbitera u vršenju soci-

¹⁸ PAVAO VI., *Evangelii nuntiandi. Apostolski nagovor o evangelizaciji u suvremenom svijetu* (8. XII. 1975.), br. 29, u: M. VALKOVIĆ (ur.), *Sto godina katoličkog socijalnog nauka*, Zagreb, 1991.

¹⁹ Usp. Paul STEIDL-MEIER, *Social Justice Ministry*, 13.

²⁰ Usp. Paul STEIDL-MEIER, *Social Justice Ministry*, 21.

jalnog poslanja Crkve, jer ono uvijek može biti okarakterizirano kao „miješanje u politiku“. S druge pak strane, prezbiter je predvodnik zajednice koja se sastoji od konkretnih ljudi koji žive u sasvim konkretnim društvenim okolnostima i ne može vršiti svoje poslanje u crkvenom zdaju, izoliranom laboratorijskim uvjetima od utjecaja vanjskih čimbenika koji bi remetili postupak „evandeoskog eksperimentiranja“. Konačno, on sam je član određenoga društva. Zbog svega toga prezbiter ne može ignorirati društvenu, kulturnu, političku i ekonomsku stvarnost, koja utječe na njegov život i živote ljudi s kojima živi i kojima je poslan.

Ako pokušamo ulogu prezbitera u socijalnom poslanju Crkve pojasniti na temelju dokumenata u kojima Crkva razvija svoj socijalni nauk, uočiti ćemo da ti dokumenti iznimno malo, gotovo ništa, govore o ulozi i poslanju svećenika na području socijalnoga. Štoviše, pogledamo li na primjer socijalne enciklike, gotovo da uopće nećemo naći spomen toga pojma, a u većini slučajeva svećenik se spominje tek kao jedan od naslovnika kojima je enciklika upućena.²¹ Međutim, to ne znači da prezbiter nema svoju specifičnu ulogu u socijalnom poslanju Crkve. Kao što je već rečeno, teza ovoga rada će biti da se prezbiterijska služba u socijalnom poslanju sastoji upravo u onome što sačinjava prezbiterijsko služenje, a to je: 1) navjestitelj riječi Božje; 2) službenik sakramenata i euharistije; 3) odgojitelj Božjeg naroda.²²

Polazeći od uvažavanja autonomnosti crkvene i svjetovne vlasti, ali istodobno i od svijesti o međusobnom prožimanju duhovnoga i svjetovnog, Crkva uči da se njezino poslanje vrši sukladno svojstvima pojedinih službi. Vršenje poslanja pomaganja čovjeku na putu spasenja „uobličuje pravo i ujedno obvezu Crkve da izradi vlastiti socijalni nauk i njime utječe na društvo i na njegove strukture preko odgovornosti i zadaća koje taj nauk pobuđuje“.²³ U pogledu zadaća prezbiterijske službe, *Kompendij socijalnog nauka Crkve* jasno naznačuje da se uloga svećenika

²¹ Prva socijalna enciklika *Rerum novarum* uopće ne spominje svećenika. Pokoncilske enciklike (*Populorum progressio*, *Sollicitudo rei socialis*, *Centesimus annus* i *Caritas in veritate*) spominju svećenika kao naslovnika, dok u *Laborem exercens* nije spomenut ni kao naslovnik. Najviše mjesta za svećenika nalazi Pio XI. u enciklici *Quadragesimo anno* gdje se spominje pet puta.

²² Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Presbyterorum ordinis. Dekret o službi i životu prezbitera* (7. XII. 1965.), br. 4-6, u: *Dokumenti*, Zagreb, 1970. (dalje PO).

²³ PAPINSKO VIJEĆE „IUSTITIA ET PAX“, *Kompendij socijalnog nauka Crkve*, br. 69, Zagreb, 2005. (dalje *Kompendij*). Usp. među ostalim također GS, 43; KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, *Doktrinalna nota o nekim pitanjima vezanim uz sudjelovanje katolika u političkom životu*, Zagreb, 2007.

bitno razlikuje od uloge vjernika laika na koje spadaju specifične odgovornosti za izgradnju, organiziranje i funkcioniranje društva u njegovim profanim sferama.²⁴ Na svećenika spada socijalni pastoral, koji je doduše prvotna odgovornost biskupa, ali se ostvaruje „u služenju prezbitera koji sudjeluju u njegovu poslanju naučavanja, posvećivanja i vođenja kršćanske zajednice“.²⁵

Sukladno učenju o prezbiterijskom služenju, u nastavku ovoga izlaganja slijedi najprije detaljniji prikaz crkvenog učenja o ulozi svećenika u socijalnom poslanju Crkve kroz naviještanje riječi Božje pri čemu će biti potrebno obratiti pozornost na pitanje kako prezbiter treba naviještati socijalnu poruku. Nakon toga ćemo pokušati vidjeti na koji su način liturgijska slavlja, među kojima euharistija zauzima prvotno i središnje mjesto, privilegirano mjesto i događaj u nastojanju kršćana da žive „socijalno zauzimanje kao plod spasenjskog otajstva“.²⁶ Konačno, razmotrit ćemo pitanje na koji način prezbiter kao odgojitelj Božjeg naroda vrši socijalno poslanje kroz nadahnjivanje socijalnoga djelovanja u zajednici, stavljajući poseban naglasak na posebnu opredijeljenost za siromašne.

2.1. Naviještanje riječi Božje u socijalnom poslanju Crkve

Jedna od temeljnih prezbiterijskih službi jest naviještanje riječi Božje. Služba naviještanja uključuje čitanje (proklamacija) i tumačenje (homilija) riječi Božje.²⁷ Dekret *Presbyterorum ordinis* ističe da se narod Božji prvotno ujedinjuje riječju Božjom, pa se zato naviještanje s pravom može očekivati od svećenika, i to je njegova prvenstvena zadaća. Naglašava se važnost primjerenoga života kao način privođenja nevjernika vjeri, izražava se svijest o težini toga poslanja u današnjem svijetu, skreće se pozornost na neprikladnost naviještanja samo u općenitim i apstraktnim pojmovima te se ističe važnost primjenjivanja vječne istine evanđelja konkretnim situacijama.²⁸ Drugi pokoncilski dokumenti daju dodatna tumačenja u pogledu vjerodostojnoga naviještanja. Među njima svakako važno mjesto zauzima učenje Treće sinode biskupa koja dovodi u izravnu vezu pravo i dužnost Crkve da naviješta evanđelje, što uključuje i

²⁴ Usp. *Kompendij*, 83.

²⁵ Usp. *Kompendij*, 539.

²⁶ Usp. *Kompendij*, 539.

²⁷ Usp. Marinko VIDOVIĆ, „Biblija u životu Crkve“, u: *Crkva u svijetu*, 36 (2001.), 27-54.

²⁸ PO, 4.

proklamiranje pravde na socijalnoj razini i izricanje osude protiv nepravednih odnosa, s načinom života unutar Crkve: „Ako Crkva mora svjedočiti o pravdi, ona priznaje da svaki onaj koji se usuduje ljudima govoriti o pravdi mora najprije biti sam pravedan u njihovim očima. Moramo dakle ovdje brižljivo ispitati sam način djelovanja, posjedovanja i stil života u Crkvi. ... Naš se ispit savjesti mora protegnuti na stil života svih: biskupa, svećenika, redovnika i redovnica, laika.“²⁹ Iako se ovdje govori o sveukupnom naviještanju evanđelja, što uključuje i življeno svjedočenje kršćana, naviještanje riječi Božje u strogoj smislu riječi, dakle ono koje vrši prezbiter na propovjedaonici, nije iz toga isključeno.

Međutim, ako crkveni dokumenti daju prezbiteru dovoljno jasne okvire za naviještanje, pitanje se ipak javlja kako propovijedati? Kako će današnji prezbiter navijestiti suvremenom čovjeku živu riječ Božju koja ga poziva na zajedništvo života s Bogom, a uključuje ne samo eshatološko spasenje nego i transformaciju njegovih sadašnjih odnosa? Kako navijestiti evanđeosku poruku spasenja i oslobođenja a da se ne upadne u krajnosti, s jedne strane spiritualizma koji lišava evanđeosku poruku sve mnogostrukosti zahtjeva za promjenom naslijeđenih i izgrađenih zarobljavajućih stanja i odnosa, ili politikantske zlorabe propovjedaonice koja evanđeosku poruku spasenja i oslobođenja svodi na dnevno-političko propagiranje partijskih programa za izgradnju društva bez ikakva transcendentnog usmjerenja s druge strane? Jer u konačnici riječ je o dilemi koja stavlja kršćansku zajednicu pred izbor između postulata modernoga sekulariziranog svijeta da je vjera privatna stvar pojedinca koju on može živjeti u svojem osobnom životu, obitelji i župnoj zajednici ili pak postulata evanđelja koje donosi poruku spasenja i navještaj Kraljevstva Božjega koje, iako će biti u potpunosti ostvareno tek u budućem vijeku, već je prisutno na otajstven način po Crkvi koja je sakrament spasenja.

Walter Brueggemann, parafrizirajući Isusove riječi iz Lukina evanđelja (usp. Lk 7,18-23), govori o razočaranju umjesto sablazni: „Teološki skandal biblijske vjere, posebno kada se primjeni na politička i ekonomska pitanja, je doista razočaravajući. Kako će neki župnik dati glasa tom skandalu u društvu koje mu /skandalu, op. autora/ je neprijateljsko, u Crkvi koja je često nevoljna biti poprištem skandala, i kad se mi sami kao učitelji i pastiri Crkve prilično nelagodno osjećamo nasuprot skandalu jer dodiruje naše vlastite živote? Kako će se u Crkvi čuti radikalna dimenzija Biblije ukoliko se tiče javne stvarnosti? Svi mi imamo svoje strategije u tom pogledu. Možemo jednostavno zaobići

²⁹ TREĆA SINODA BISKUPA, *Pravda u svijetu*, 400-401.

opasne tekstove tako da se nikada ne čuju. Ili ih možemo interpretirati u spiritualističkom pravcu neovisno o njihovoj evidentnoj namjeri tako da znače nešto što oni bjelodano ne namjeravaju. Ili možemo izreći tekst kako se čini da je napisan i nadati se da nitko neće primijetiti što je rečeno.³⁰ Budući da u naviještanju Božje riječi u liturgijskim slavljinama Bog sam progovara okupljenoj kršćanskoj zajednici, smisao homilije i služba traže od prezbitera proročki navještaj te Riječi koja je upućena konkretnim ljudima sa svim njihovim potrebama i životnim situacijama, te sa sobom nosi poruku i zahtjeve. Homilija kao aktualizacija Božje riječi u konkretnom vremenu i konkretnoj zajednici, zahtijeva od prezbitera dobro poznavanje i životno usvajanje riječi Božje, poznavanje životnih okolnosti zajednice kojoj tumači, izgovara se u kontekstu liturgijskoga slavlja gdje se očituje zajedništvo i vjera Crkve, sučeljava svijet naviještene riječi sa svijetom slušatelja kako bi osvijetlio stvarnost slušatelja i stavio ih pred izazov riječi Božje.³¹

Stoga svećenik ne smije svesti homiliju samo na govor o općim načelima kršćanskog života, prepuštajući pojedincima izvođenje konkretnih moralnih obveza, a da se ne upusti u proročko tumačenje značenja i izazova Božje riječi u konkretnom životu zajednice. Možemo se složiti s onima koji tvrde da je takva propovijed izdaja tradicije, od Isusa preko crkvenih otaca do naših vremena, te predstavlja rizik da ništa ne kaže.³² Isusova prva propovijed (Lk 4,14-21) nije puko spiritualiziranje i govor o općim načelima, nego svjedočanstvo da s njime dolazi navještaj Radosne vijesti siromasima, oslobođenje zarobljenicima, vraćanje vida slijepcima,

³⁰ Walter BRUEGGEMANN, "The Preacher, the Text, and the People", u: *Theology Today*, 3 (1990.), 237-238.

³¹ Usp. M. VIDOVIĆ, „Biblija u životu Crkve“, 33.

³² Usp. Walter J. BURGHARDT, „Preaching, Role of“, u: Judith A. DWYER (ur.), *The New Dictionary of Catholic Social Thought*, 778. Burghardt navodi kao primjer Ivana Pavla II. koji u Santo Domingu specificira u propovijedi kako treba izgledati pravedniji svijet: „Neka ne bude više djece bez dostatne ishrane, izobrazbe, podučavanja; neka ne bude više siromašnih seljaka bez zemlje; neka ne bude više zlorabljenih radnika; neka ne bude više onih koji imaju previše dok drugi nemaju ništa; neka ne bude više nejednakosti u administraciji pravde.“ Možemo navesti i primjer nadbiskupa Oscara Romera koji je, dan prije nego će biti ubijen, u propovijedi pozvao Nacionalnu gardu da prestane ubijati svoje sugradane i da odbije izvršavati takve zapovijedi. Propovijed je završio riječima: „U ime Boga i u ime ovoga trpećeg naroda, čiji se krici svakoga dana sve bučnije uzdižu k nebu, ja vas molim, ja vas preklinjem, ja vam naređujem u ime Boga: zaustavite represiju!“ (citirano u Thomas BOKENKOTTER, *Church and Revolution. Catholics in the Struggle for Democracy and Social Justice*, New York, 1998., 528).

oslobađanje potlačenih i proglašenje godine milosti Gospodnje.³³ Propovijedanje Ivana Krstitelja (Lk 3,1-17) je impulzivno obrušavanje na licemjernost i nesuglasje vjere i života njegovih suvremenika kojima je Bog već zaprijetio svojom srdžbom. On također traži plodove dostojne obraćenja, a odnose se na radikalnu promjenu postojećih društvenih ponašanja, te traži posebnu brigu za siromašne i gladne. Utjelovljenje Riječi u svojoj utrobi Marija slavi kao Božji pohod koji raspršuje oholice i ruši silne, a uzvisuje malene, gladne obasiplje dobrima, a bogate osiromašuje (usp. Lk 1,46-55). Iz tih primjera vidimo da uprisutnjenje riječi Božje poziva na radikalnu promjenu odnosa među ljudima kao izraz čovjekova odgovora na Božji spasenjski zahvat u ljudsku povijest.

Kada je riječ o ulozi homilije u socijalnom poslanju Crkve, služba je prezbitera tumačiti Božju riječ tako da probudi savjest zajednice u pogledu nepravednih odnosa i struktura, učiniti zajednicu osjetljivom i suosjećajnom za najslabije u društvu, te je inspirirati na djelovanje kako bi se otklonili uzroci i promijenila nepravedna stanja. Koliko konkretan pak prezbiter može biti kada u liturgijskim slavljinama govori o socijalnim problemima na propovjedaonici da ne zaluta u jeftino politiziranje? Kriteriji koje donosi Walter J. Burghardt mogu biti korisni za razgraničavanje između legitimnog poslanja prezbitera i nelegitimnog politiziranja s propovjedaonice.³⁴

Kontroverzne teme ne smijemo udaljiti s propovjedaonice samo zato što su kontroverzne. Dok su neka pitanja socijalne pravednosti, poput abortusa ili ubojstva nedužnog građanina, jasna i ne izazivaju kontroverze te lako nalaze mjesta i u homiliji, dotle su neka druga takve naravi da izazivaju kontroverznost. Siromaštvo i socijalna bijeda sami po sebi nisu kontroverzni. Međutim, ako želimo suočiti evanđelje sa situacijom toga siromašnoga čovjeka i pokrenuti zajednicu da zauzme stav preferencijalnog opredjeljenja za siromašne, javit će se potreba analize uzroka siromaštva i socijalne bijede, potreba prokazivanja „grijeha struktura“, što

³³ Isusovo propovijedanje povezano je s navještajem kraljevstva Božjega. Da govor o kraljevstvu ne treba shvatiti samo u duhovnom smislu, govori i zaključak do kojega dolazi John R. DONAHUE, u članku „Biblical Perspectives on Justice“, u: John C. HAUGHEY (ur.), *The Faith that Does Justice: Examining the Christian Sources for Social Change*, New York, 1977., 68-112. On zaključuje: „Isus kao eshatološki navjestitelj Božjega kraljevstva i Božje pravednosti pokazuje da to kraljevstvo mora imati odraza na svakidašnja životna događanja. Kraljevstvo je moć Božja koja je aktivna u svijetu, transformirajući ga i konfrontirajući sile svijeta. (...) Kraljevstvo i konzekventno pravednost Božja – njegova vjernost i njegov poziv na vjernost – ne smiju biti manje očevitni u svijetu nego što je navjestitelj Kraljevstva, Isus, bio utjelovljen u povijesti.“ (87).

³⁴ Usp. Walter J. BURGHARDT, „Preaching, Role of“, 779-780. Razrada tema je djelomično moja.

može izazvati kontroverze. Prezbiter ipak ne bi smio prijeći preko svega toga s površnom opaskom kako je potrebno dati kruh gladnima samo da ne bi izazvao kontroverze i došao na udar kritike.³⁵

Propovjedaonica nije mjesto gdje treba razriješiti sve kompleksne teme. Primjer siromaštva i njegovih uzroka jasno demonstrira da tako kompleksno pitanje ne može biti riješeno na propovjedaonici. No ono što prezbiter treba i mora činiti u homiliji, jest postavljati pitanja, buditi svijest i uzdrnavati savjesti vjernika kako bi ih potaknuo na osobno promišljanje i zajedničko djelovanje.

Ako neko pitanje zahtijeva diskusiju i raspravu, prezbiter treba omogućiti vjernicima vrijeme i mjesto da to i učine. Mnoga pitanja vezana uz socijalnu pravdu mogu imati različite odgovore. Svećenik u homiliji može čak i reći svoj stav, ali ga ne treba nametati vjernicima, pogotovo ako je stav vezan uz stručno poznavanje određenoga područja kao što je gospodarstvo ili politička znanost. Na to upozorava i Drugi vatikanski sabor kada kaže da vjernici ne trebaju očekivati od svećenika odgovore na sva pitanja kao da su oni uvijek tako stručni i da su za to poslani.³⁶

Uspješno propovijedanje o socijalnoj pravednosti je pitanje uvjerenja. Prezbiter mora poznavati problematiku i zajednicu, suosjećati s problemima ljudi i voljeti svoju zajednicu. „Da bi zapalio srca ljudi, propovjednik mora voljeti ovaj paradoksalni narod, taj narod koji se bori, koji griješi, koji je sveti narod posebnog Božjeg odabranja – voljeti ga strašću koja razapinje. Samo ako propovjednici vole, usuduju se uputiti narodu riječ koja istovremeno prži i liječi...“³⁷

Da bi pokrenuo zajednicu na zajedničko djelovanje na području socijalne pravde, prezbiter mora osjetiti „vatra u želucu“. Da bi prezbiter uspio u svojem poslanju, nužno je pustiti riječ Božju da progovori i njemu samome.³⁸

³⁵ Bivši nadbiskup Recife u Brazilu, don Helder Camara, sažeo je svoje iskustvo na sljedeći način: „Ako govorite o siromasima, vi ste sveta osoba; ako pak govorite o temeljnim uzrocima siromaštva, vi ste komunist.“ Citirano u Fred KAMMER, *Doing Faithjustice: An Introduction to Catholic Social Thought*, New York – Mahwah, 1991., 156.

³⁶ Usp. GS, 43.

³⁷ Walter J. BURGARDT, „Preaching, Role of“, 779.

³⁸ W. Brueggemann polazi od teze da se svi međuljudski odnosi odvijaju u „trokutu“. Preneseno na područje homilije, gdje trokut sačinjavaju biblijski tekst, propovjednik i zajednica, razlog zbog kojega propovjednik često upada u probleme kada tumači tekst leži u tome što tekst nestane iz toga konverzacijskog trokuta te ostaju samo zajednica i propovjednik koji pokušava nadomjestiti glas teksta. Sublimacija teksta rezultira u alijansi propovjednika i teksta protiv zajednice. On je mišljenja da se propovjednik treba povući na stranu zajednice i pustiti biblijski tekst da govori sam od sebe i zajednici i svećeniku. Usp. Walter BRUEGGEMANN, „The Preacher, the Text, and the People“, 240-244.

U susretu s riječi Božjom, prezbiter također čuje poziv na preispitivanje i promjenu načina života, o čemu govori dokument „Pravda u svijetu“ Treće sinode biskupa. Na taj će način prezbiter uistinu moći biti proročki glas svih obespravljenih čiji glas se teško čuje u nepravednom svijetu.

2.2. Prezbiter – službenik sakramenata i euharistije

Drugi vatikanski sabor navodi slavljenje sakramenata i euharistije kao drugu bitnu službu prezbitera. Međutim, slavljenje sakramenata u Crkvi možda najzornije prikazuje proces individualiziranja pristupa vjeri i svodenja vjere na razinu osobnoga. Čak i slavlje euharistije, koje ima bitno komunitarno obilježje i po kojem Crkva postaje vidljiva, nerijetko je skup individualnih osoba koje se okupljaju u određeno vrijeme da bi zadovoljile svoje duhovne potrebe, ili izvršile obvezu, ili možda čak iz navike. Drugi sakramenti su još više individualizirani i izvučeni iz krila vjerničke zajednice, podjeljuju se na zahtjev pojedinoga vjernika, tako da pokušaj elaboriranja na temu značenja slavlja sakramenata, posebno euharistije, u vjerničkoj zajednici u svjetlu socijalnoga poslanja Crkve predstavlja gotovo nesavladiv izazov ako se ima u vidu činjenica da se socijalno učenje Crkve ne iscrpljuje u teoretiziranju, nego je bitno usmjereno na djelovanje.³⁹ Zaokret prema individualnoj pobožnosti u slavlju euharistije i drugih sakramenata nije pak karakteristika samo modernoga doba, ono se počelo događati puno prije.⁴⁰ Imajući u vidu stvarni doživljaj euharistije i drugih sakramenata u svakodnevnom životu vjerničke zajednice, teško je ne složiti se s riječima protestantskog teologa i – kako ga nazivaju – oca američkog „socijalnog evanđelja“ Waltera Rauschenbuscha, izrečenih početkom 20. stoljeća: „Sakramenti zauzimaju značajno mjesto u bogoštovlju i životu Crkve te sukladno tome i mnogo prostora u teologiji. (...) Očevidno je koncepcija sakramenata već dugo vulkansko područje u teologiji. Nakon stare kontroverzne revnosti uslijedila je relativna apatija. ... čini se da se važnost sakramenata u praktičnom životu Crkve smanjuje

³⁹ Usp. ZBOR ZA KATOLIČKI ODGOJ, *Socijalni nauk Crkve u svećeničkom obrazovanju* (30. XII. 1988.), u: M. VALKOVIĆ (ur.), *Sto godina katoličkog socijalnog nauka*, Zagreb, 1991., 630.

⁴⁰ Usp. Nikola HOHNJEC, „Euharistija, solidarnost i zajedništvo”, u: *Bogoslovska smotra* 70 (2000.), 779. Autor smatra da se zaokret prema individualnoj pobožnosti počeo događati s Konstantinovim prevratom, kada se počinje gubiti naglasak na stvarnoj preobrazbi društvenih struktura što sve više nadomješta naglašavanje individualnog aspekta, usmjeravanje nade prema zagrobnom životu i nužnost prihvatanja volje Božje kao nečega dominantno statičnoga, što je rezultiralo i prihvatanjem postojećeg društvenoga reda kao izraza volje Božje.

i stvari se zaboravljaju.⁴¹ Ako su te pretpostavke točne, nameće se pitanje kakva je uloga prezbitera kao službenika sakramenata i euharistije i što on može učiniti da slavljenje euharistije i svih drugih sakramenata, koji su s njom povezani i prema njoj usmjereni,⁴² doista bude „izvor i vrhunac cjelokupne evangelizacije“⁴³ i da nas Krist u tome slavlju „sjedinijuje sa sobom i međusobno svezom jačom od bilo kakvog prirodnog sjedinjenja; i tako sjedinjene šalje... u svekoliki svijet da vjerom i djelima dajemo svjedochanstvo o ljubavi Božjoj te pripravljamo i predostvarujemo dolazak njegova kraljevstva“⁴⁴, a da euharistija ne završi s umirenom savješću kršćanina zbog ispunjene obveze nedjeljnog sudjelovanja na misi, kako to može sugerirati hrvatski prijevod otpusta „Idite u miru“?

Nalazimo se na području gdje je lakše postavljati pitanja ili lamentirati nad davno izgubljenom stvarnošću negoli dati makar i naznaku odgovora koji bi pomogao prezbiteru da slavljenje euharistije (i drugih sakramenata) s kršćanskom zajednicom kojoj je na čelu iskusi kao izvor i vrhunac cjelokupne evangelizacije koja uključuje i borbu za pravdu, kako smo ranije vidjeli. Međutim, to nije ni zadaća ovoga izlaganja. Stoga ćemo, bez pretenzija na davanje takva odgovora, ponovno sinkronijskim pristupom vidjeti što učiteljstvo kaže o odnosu slavlja euharistije i drugih sakramenata prema socijalnom poslanju Crkve. Koncentrirat ćemo se samo na slavlje euharistije jer su drugi sakramenti povezani s ovim slavljem. Nakon toga ćemo pokušati naznačiti elemente koje prezbiter kao predslavitelj može i treba unijeti kako bi slavljenička zajednica postala djelatna u svijetu.

Prije smo vidjeli da Drugi vatikanski sabor promatra djelovanje kršćana za unapređenje sveukupne ljudske stvarnosti kao sastavni dio općeg poslanja Crkve. To zauzimanje kršćana u svijetu je povezano s kraljevstvom Božjim koje je na otajstven način već prisutno, ali će biti dovršeno u budućem vijeku. Sabor nadalje uči da je Krist ostavio zapovi-

41 Walter RAUSCHENBUSCH, *A Theology for the Social Gospel*, Louisville, 1917., (reprint izdanje 1997.), 197. W. Rauschenbusch temelji gore navedenu konstataciju na činjenici da je Rimokatolička crkva ustanova sakramentalnog spasenja, reformacija je dobrim dijelom bila pokret za pročišćavanje prakse i učenja o sakramentima; razdor između luteranske i zwinglijevske Crkve se također dogodio zbog različita shvaćanja jednog sakramenta, a mnoštvo denominacija formirano je na temelju različita shvaćanja sakramenta krštenja.

42 Usp. PO, 5.

43 PO, 5.

44 IVAN PAVAO II., *Sollicitudo rei socialis - Socijalna skrb. Enciklika o dvadesetoj obljetnici enciklike Populorum progressio* (30. XII. 1987.), br. 48, u: M. VALKOVIĆ (ur.), *Sto godina katoličkog socijalnog nauka*, Zagreb, 1991. (dalje SRS).

jed ljubavi kao osnovni zakon savršenstva i preobrazbe svijeta dajući nam primjer u svojoj mucu i smrti, a nakon uskrsnuća djeluje po Duhu Svetom u srcima ljudi u kojima „ne budi samo želju za budućim vijekom nego također samim time nadahnjuje, pročišćuje i učvršćuje ona velikodušna nastojanja kojima se ljudska obitelj trudi da poboljša životne uvjete i da tom cilju podloži svu zemlju“.⁴⁵ Iako je potrebno razlikovati između ovozemaljskog napretka i ostvarenja kraljevstva Božjega te imati na umu da čovjek svoje konačno ispunjenje ne može naći u ovome svijetu, ipak nas to ne smije odvratiti od izgradnje ovozemaljskog svijeta. Štoviše, to nas iščekivanje treba potaknuti da s više zauzetosti radimo na izgradnji svijeta u kojem raste Crkva koja već pruža određenu sliku novoga svijeta.⁴⁶ Stoga je ostvarenje napretka na zemlji, „ukoliko može pridonijeti boljem uređenju ljudskog društva, od velike važnosti za Božje kraljevstvo. Vrednote čovječjeg dostojanstva, bratskog zajedništva i slobode, sve te dobre plodove prirode i našega truda koje budemo po Gospodinovoj zapovijedi i u njegovu Duhu na zemlji razmnožili, naći ćemo poslije opet, ali očišćene od svake ljage, prosvijetljene i preobražene, kada Krist bude predao Ocu vječno i sveopće kraljevstvo...“⁴⁷

Ivan Pavao II. će se nadovezati na to učenje Sabora kako bi u euharistiji objedinio cjelokupno djelovanje u solidarnosti za istinski napredak čovjeka i čovječanstva. On podsjeća da se kraljevstvo Božje na poseban način uprisutnjuje kroz slavlje euharistije.⁴⁸ Kršćanska zajednica u izgradnji ovozemaljskoga svijeta kao grade za kraljevstvo Božje i u iščekivanju njegova potpunog ostvarenja ima dar od Gospodina koji je ujedno okrepa/poputbina za putovanje i predokus onoga što iščekujemo. Taj dar euharistije je „sakrament vjere u kojem se plodovi prirode što ih je čovjek uzgojio pretvaraju u njegovu /Kristovu/ slavno Tijelo i Krv“.⁴⁹ Ali u euharistiji se ne samo plodovi zemlje i rada ljudskih ruku na stvaran način pretvaraju u Tijelo i Krv Kristovu, nego Krist, prihvaćajući te darove u svoju osobu, obnavljajući svoju jedinstvenu žrtvu, prinosi sebe i sve nas Ocu. Na taj način nas Krist sjedinjuje sa sobom, ali i međusobno, i to vezom koji je jači od bilo kojeg prirodnog sjedinjenja. Upravo tako sjedinjene, a ne kao individualne osobnosti, šalje nas u svijet da svjedočimo za njegovu ljubav te pripravljamo i već sada ostvarujemo, iako u sjeni,

⁴⁵ GS, 38.

⁴⁶ Usp. GS, 39.

⁴⁷ GS, 39; usp. SRS, 48.

⁴⁸ Usp. SRS, 48.

⁴⁹ GS, 38.

dolazak njegova kraljevstva.⁵⁰ Stoga su kršćani koji sudjeluju u euharistiji pozvani da „posredstvom tog sakramenta otkrivamo duboki smisao našeg djelovanja u svijetu za stvar razvoja i mira te u njemu dobivamo snage da se još velikodušnije zalažemo, po primjeru Krista koji u tome sakramentu daje život za prijatelje svoje (usp. Iv 15,13)“.⁵¹ Taj će moment na poseban način biti naglašen u enciklici *Ecclesia de Eucharistia*.⁵²

Prezbiter ima sebi svojstvenu službu u euharistijskom slavlju koja se sastoji u predsjedanju tome slavlju. Upravo kao predsjedatelj euharistijskoga slavlja, koje je središte zajednice vjernika, on se nalazi u dvostrukom odnosu: prema Bogu i prema narodu. U odnosu prema Bogu, prezbiter zajedno s Kristom prikazuje „sebe, svoje napore i sve stvorene stvari“.⁵³ U odnosu pak prema narodu, prezbiter ima četverostruku ulogu:

Upućuje vjernike da prikažu božansku žrtvu i s njome svoje živote nebeskom Ocu;

Poziva ih na obraćenje tako što ih poučava da svoje grijehе ispovijede Crkvi;

Upućuje vjernike na sudjelovanje u euharistiji koje će dovesti do istinske molitve;

Potiče vjernike da ispunjaju svoje svakodnevne obveze sukladno svome staležu.⁵⁴

Vidimo da učiteljstvo dovodi slavljenje euharistije i drugih sakramenata u logičku i egzistencijalnu vezu s kraljevstvom Božjim. Euharistiju se ne promatra kao obvezu koju se mora ispuniti nedjeljom i

⁵⁰ Usp. SRS, 48.

⁵¹ SRS, 48.

⁵² IVAN PAVAO II., *Ecclesia de Eucharistia. Enciklika o odnosu euharistije i Crkve*, Zagreb, 2003., br. 20: „Brojni su problemi koji zamračuju obzorje našega vremena. Dosta se je sjetiti hitnosti zauzimanja za mir, polaganja čvrstih temelja pravednosti i solidarnosti u odnosima među narodima, obrane ljudskog života od začeca do njegova prirodnog svršetka. Što reći potom o tisućama protivština u 'globaliziranom' svijetu u kojem se najslabiji, najmanji i najsiromašniji malo čemu mogu nadati? A upravo u tom svijetu treba zasvijetliti kršćanska nada! I zbog toga je Gospodin želio ostati s nama u Euharistiji upisujući u ovu svoju žrtvenu i gozbenu prisutnost obećanje obnovljenog čovječanstva po svojoj ljubavi. Znakovito je da, ondje gdje Sinoptici pripovijedaju ustanovljenje Euharistije, Ivanovo Evanđelje, osvjetljujući duboko značenje Euharistije, izvješćuje o 'pranju nogu', u čemu se Isus očituje kao učitelj zajedništva i služenja (usp. Iv 13,1-20). Apostol Pavao, sa svoje strane, označava 'nedostojno' kršćanske zajednice sudjelovati na Večeri Gospodnjoj ukoliko se događa u kontekstu podjela i ravnodušnosti prema siromasima (usp. 1 Kor 11,17-22.27-34).“.

⁵³ PO, 5.

⁵⁴ Usp. PO, 5.

zapovijedanim blagdanima, nego kao ostvarenje kraljevstva.⁵⁵ Stoga prezbyter nije službenik koji omogućava vjernicima da ispune svoje osobne vjerničke obveze, nego je na čelu zajednice koja, ujedinjujući se u Kristovu žrtvu, nastavlja djelo širenja kraljevstva dok se Krist ne pojavi u svojoj slavi i preda Ocu „kraljevstvo istine i života, kraljevstvo svetosti i milosti, kraljevstvo pravde, ljubavi i mira“.⁵⁶ Iz takva shvaćanja euharistijskog slavlja proizlazi i normativni zahtjev za čitavu slavljeničku zajednicu, kao i za prezbitera koji tom slavlju predsjedava.

Prezbyter je pozvan, kako smo vidjeli, prikazati u euharistijskoj žrtvi sebe, sva svoja nastojanja i čitav stvoreni svijet. Taj poziv na prinošenje sveukupne stvarnosti koja ga okružuje za prezbitera predstavlja zahtjev za identificiranje s Isusom Kristom čijoj žrtvi pridružuje svoje prikazanje. A Isus se očituje kao učitelj zajedništva i služenja pokazujući to u činu pranja nogu svojim učenicima jer ih je ljubio do kraja.⁵⁷ U euharistijskom slavlju prezbyter se identificira s Isusom koji je bio kušan, ali je odbacio napast da vlada svijetom i odbio kušnju zadovoljavanja tjelesnih potreba. On se identificira s Kristom koji je došao navijestiti Radosnu vijest siromasima i donijeti slobodu potlačenima i zarobljenima. Prezbyter se identificira s Isusom koji je nazočan u gladnima, žednima, bolesnima, utamničenicima. Konačno, prezbyter se identificira s Isusovim načinom života i djelovanja koji je prihvatio postojeće strukture, ali ne na konformistički način, nego je to bio stav radikalnog kritiziranja dominantnih društvenih struktura sa svim njihovim nepravdama i neiskrenostima, što su te društvene strukture prepoznale kao opasnost i zato je osuđen na smrt.⁵⁸ U euharistijskom slavlju po kojem se uprisutnjuje kraljevstvo Božje, prezbyter se opredjeljuje za jedan drukčiji način življenja i na taj način uprisutnjuje jednu drukčiju stvarnost koja postaje mjerilo za prosudbu moralne prihvatljivosti ili neprihvatljivosti društvenih odnosa u kojima živimo. Takav način slavljenja euharistije u biti je hod za Isusom koji ide prema Kalvariji gdje će biti ubijen, ali će svojom smrću i uskrsnućem te slanjem Duha učiniti da već u ovom svijetu raste Tijelo koje je već neka slika budućega svijeta.⁵⁹ Slaveći euharistiju na taj način,

⁵⁵ Walter Rauschenbusch smatra da je odvajanje krštenja i euharistije od kraljevstva Božjega najtragičniji aspekt povijesnoga razvoja tih sakramenata. Usp. W. RAUSCHENBUSH, *A Theology for the Social Gospel*, 197-207.

⁵⁶ *Uvodni hvalospjev* na blagdan Krista Kralja; usp. GS, 39.

⁵⁷ Usp. Iv 13,1- 20; IVAN PAVAO II., EdE, 20.

⁵⁸ Usp. Rodger CHARLES, *Christian Social Witness and Teaching*, I, 33-40; Paul STEIDL-MAYER, *Social Justice Ministry*, 15-17.

⁵⁹ Usp. GS, 39.

prezbiter postaje onaj glas koji više i poziva, nerijetko u pustinji, da se pripravi put Gospodinu (usp. Mt 3,1-3).

Euharistijsko slavlje je bitno usmjereno na izgradnju zajedništva.⁶⁰ Euharistija je događaj u kojem se ostvaruje Božji poziv na jedinstvo cjelokupnoga čovječanstva, ali na poseban način se ostvaruje jedinstvo kršćanske zajednice s Isusom Kristom i međusobno. Odatle proizlazi da ništa nije tako u suprotnosti s duhom euharistijskog slavlja kao razdori unutar kršćanske zajednice.⁶¹ Stoga prezbiter, vršeći svoju četverostruku službu u odnosu na narod, o čemu govori *Presbyterorum ordinis*, koja se isprepleće s njegovom službom naviještanja o kojoj smo govorili gore, treba slaviti euharistiju sa zajednicom tako da svi budu svjesni nužnosti stvarnoga zajedništva i jedinstva među članovima dotične zajednice, ali i zajedništva s mjesnom i općom Crkvom. U tom se kontekstu javlja najprije potreba izmirenja unutar same zajednice. U euharistijskom slavlju se na samom početku javno ispovijeda svoje grijehе nebeskoj i zemaljskoj Crkvi te se moli zagovor. Prije samoga blagovanja Tijela i Krvi pruža se znak mira što simbolizira izmirenost sa zajednicom kako bi se dostojno blagovala euharistijska hrana. Ako nema disponiranosti za izmirenje unutar zajednice, ne događa se ono sjedinjenje koje je jače od bilo kojega prirodnog sjedinjenja o kojem govori Ivan Pavao II. (SRS 48), ali ni poslanja sjedinjene zajednice u svijetu.

Medutim, jedinstvo kršćanske zajednice koje se ostvaruje u euharistijskom slavlju ne odnosi se samo na razgradnju osjećaja mržnje i otklanjanje barijera za međusobnu komunikaciju članova zajednice. To jedinstvo obuhvaća cjelokupnu duhovnu i tjelesnu stvarnost zajednice.⁶² Camilo Torres s pravom upozorava da kršćanska zajednica ne može na adekvatan način prikazati euharistijsku žrtvu ako nije prije toga na efektivan način ispunila zapovijed ljubavi prema bližnjemu.⁶³ Ako kršćanska zajednica želi ispuniti tu zapovijed ljubavi, ona mora postati svjesna da je Kristova nazočnost u siromašnima, bolesnima, gladnima, žednima... kom-

⁶⁰ Usp. Marijan VALKOVIĆ, „Socijalni značaj Euharistije”, u: R. PERIĆ (ur.), *Homo imago et amicus Dei. Miscellanea in honorem Ioannis Golub*, Rim, 1991., 132-138. Za odnos euharistije i izgradnje zajedništva iz latinsko-američke perspektive i teologije oslobođenja, usp. Gustavo GUTIERREZ, *A Theology of Liberation*, Maryknoll, NY, 1998., posebno poglavlje XII.

⁶¹ Usp. IVAN PAVAO II., EdE, 20; N. HOHNJEC, „Euharistija, solidarnost i zajedništvo”, 782-783.

⁶² Usp. M. VALKOVIĆ, „Socijalni značaj euharistije”, 135-136.

⁶³ Ovaj tekst se izvorno nalazi u proglasu Camila Torresa od 24. lipnja 1965. a citiran je u G. GUTIERREZ, *A Theology of Liberation*, 149.

plementarna euharistijskoj nazočnosti. Iz te svijesti se rađa „opredjeljenje ili povlaštena ljubav za siromašne“ koja se tiče svakoga kršćanina kao onoga koji nasljeduje život Isusa Krista, ali se tiče i društvene odgovornosti kršćanske zajednice s obzirom na način djelovanja i korištenja materijalnih dobara. Štoviše, tiče se našega svagdašnjeg života i svih naših odluka na političkom i gospodarskom planu, ali jednako tako tiče se i svih onih koji su odgovorni za život pojedinih naroda i međunarodnih institucija.⁶⁴ Konačno, u euharistijskom slavlju rađa se duh solidarnosti kojim se euharistijsko slavlje preobražava u „liturgiju života“, solidarnost postaje slavlje i stvarnost života i predostvarenje kraljevstva Božjega.⁶⁵

Ovo kratko teološko promišljanje o socijalnom značenju euharistije suočava se s opasnošću da se razbije u prvom susretu sa stvarnošću. Drugi vatikanski sabor je započeo reformu liturgije koja se ne sastoji samo u uvođenju narodnog jezika i izmjeni određenih rubrika nego i u teološkoj perspektivi slavljenja liturgije. Međutim, nakon dugih stoljeća individualiziranja euharistije i stavljanja prvotnog naglaska na vjernost predviđenim rubrikama da bi misa uopće bila valjana, današnji se prezbiter, pogotovo onaj koji je djelovao i prije Sabora, suočava s nejasnoćama kako slaviti euharistiju sa zajednicom da sva punina toga slavlja dođe do izražaja. Čini se uputnim iznijeti nekoliko misli koje, istina, ne mogu ponuditi rješenja za promjenu stvarnosti koja je rezultat dugoga povijesnog hoda, ali mogu poslužiti kao nit vodilja za razmišljanje i djelovanje.

Sukladno gore rečenome, prezbiter mora najprije sam uroniti u euharistijsko otajstvo i slavlje na način da ga doživi kao izvor i uvir svega svoga nastojanja i djelovanja, patnji i kušnji, radosti i razočaranja. Mora uistinu postati *alter ego* Isusa Krista koji je navijestio kraljevstvo Božje, propovijedao, liječio, patio, nosio križ i bio razapet, ali u uskrsnuću i slanjem Duha daje nadu u eshatološko ostvarenje kraljevstva, što bitno mijenja perspektivu sadašnjega života. Iz toga proizlazi i zahtjev suobličavanja svojega života slici Kristovoj. Tehnicističko dijeljenje mise na *ex opere operato* i *ex opere operantis* ne izražava puninu života i stvarnosti koja se događa u euharistijskom slavlju. Ako ne želi biti „serviser“ kršćanske zajednice, prezbiter mora objediniti te dvije stvarnosti u jednu, jer je upravo euharistija događaj stvaranja jedinstva.

⁶⁴ Usp. SRS, 42. Za detaljnije elaboriranje na temu povlaštene ljubavi za siromašne, vidi: Fred KAMMER, *Doing Faithjustice*; Donal DORR, *Option for the Poor. A Hundred Years of Catholic Social Teaching*, Maryknoll, NY, 1992.

⁶⁵ Usp. Nikola VUKOJA, „Neki elementi duhovne dimenzije solidarnosti u socijalnim dokumentima Crkve“, u: *Bogoslovska smotra* 75 (2005.), 1107-1152, posebno 1142-1149.

Prezbiter treba objediniti euharistijsko slavlje u jednu stvarnost.⁶⁶ Ono je sastavljeno od pokajanja i molbe za oprostjenje, naviještanja riječi Božje i homilije, ispovijedanja vjere i molitava okupljene zajednice, prinosa darova i pretvorbe, izmirenja i pričesti. Dostojno sudjelovanje u euharistijskom slavlju traži sudjelovanje u svim tim stvarnostima. Tijekom povijesti razvila se praksa da nedostojnost sudjelovanja isključuje vjernika samo od primanja pričesti, ali ako je euharistija jedinstveno slavlje, ne isključuje li se vjernik svojom nedostojnošću iz čitavoga slavlja? Euharistijsko slavlje je tako koncipirano da ostavlja dovoljno mjesta predsjedatelju za kreativnost⁶⁷ koja će mu omogućiti da ispuni svoje zadaće prema okupljenoj zajednici u euharistijskom slavlju o kojima govori *Presbyterorum ordinis*.

Prezbiter treba poznavati svoju zajednicu. Možemo se složiti s Davidom Hollenbachom koji tvrdi da utjecaj sakramentalnog simbolizma na sekularni život nije jednosmjerna ulica, nego da sekularna iskustva kršćana utječu na njihovo iskustvo bogoštovlja i liturgije.⁶⁸ Drugim

⁶⁶ Kad govorimo o potrebi objedinjavanja euharistijskog slavlja u jednu stvarnost, onda pred očima imamo ono juridičko shvaćanje euharistije koje definira što je minimalno potrebno za valjanost mise. Iz toga shvaćanja su se tijekom vremena izrodile različite prakse koje nikako ne odgovaraju karakteru euharistijskog slavlja, kako to uči Drugi vatikanski sabor i drugi dokumenti crkvenog učiteljstva ali i mnoštvo teološke literature. Jedan od najdrastičnijih i najukorijenjenijih primjera jest sudjelovanje na misi, ali bez primanja pričesti. Nerijetko se događa da se vjernik ispovijedi npr. pred Božić, pričesti se na sam dan Božića i dalje sudjeluje na misi bez pričesti iako nema nikakva teškoga grijeha. Nadalje, u nekim našim krajevima je sve do nedavno (a možda ponegdje još uvijek postoji?) postojala praksa da se na božićno jutro slave tri mise uzastopce. Prva misa bi započela na uobičajeni način i tekla do popričesne molitve, a onda bi se druge dvije mise nadovezivale na nju, započinjući s prikazanjem darova. Konačno, nerijetko svećenik gestikulacijom ili verbalno daje do znanja da nisu svi dijelovi euharistijskog slavlja jednako vrijedni. Jedan od eklatantnih primjera jest kada nakon pretvorbe, izgovarajući riječi „Tajna vjere”, svećenik rukama pokazuje na patenu, a narod odgovara: „Tvoju smrt naviještamo, tvoje uskrsnuće slavimo, tvoj slavni dolazak iščekujemo.” Austrijski liturgičar Hans Mayer je u svojim predavanjima isticao da je tu riječ o nerazumijevanju otajstva od strane svećenika, jer usklik koji zajednica upućuje obuhvaća sve ono što se događa u euharistijskom slavlju, čitavu povijest spasenja do ponovnog dolaska Isusa Krista, a ne samo pretvorbu kruha u Kristovo tijelo.

⁶⁷ Za promišljanje o mogućnostima za kreativnost svećenika u liturgiji, vidi Miljenko ANIČIĆ, „Kreativnost svećenika u liturgiji”, u: I. BALUKČIĆ, P. SUDAR, A. ŠARIĆ, *Uloga svećenika u liturgiji*, Sarajevo, 1988., 107-120.

⁶⁸ Usp. D. HOLLENBACH, „A Prophetic Church and the Catholic Sacramental Imagination”, 256.

riječima: zajednica nije statična stvarnost jednaka u svakom trenutku i svim krajevima na koju treba „prilijepiti“ duhovni sadržaj stola Riječi i euharistijskog stola da bi napredovala u svetosti. Naprotiv, zajednica je živi organizam koji ima „svoje radosti i nade, žalosti i tjeskobe“ (GS, 1) koje prezbyter treba poznavati kako bi pomogao vjernicima da prikažu svoje živote zajedno s božanskom žrtvom, da se pokaju za svoje grijehe, te da sudjeluju u euharistiji tako da ih to dovede do istinske molitve i ispunjanja obveza svoga staleža.⁶⁹ Koristeći prostor koji mu je ostavljen za kreativnost, prezbyter treba unijeti u euharistijsko slavlje životnu stvarnost zajednice (uzimajući misne obrasce i čitanja koja će odgovarati različitim stvarnostima zajednice, kao npr. za ljubav, slogu, obitelj, one koji nam nanose zlo; za mir i pravdu, pomirenje, napredak naroda; za kišu, vedrinu, lijepo vrijeme, sjetvu, žetvu...).

Euharistijsko slavlje treba imati naglašen gozbeni i karitativno-socijalni karakter. Marijan Valković s pravom skreće pozornost na činjenicu da nam je euharistija dana prije svega u znaku hrane i pića te da se duhovna i božanska perspektiva zajedništva s Isusom Kristom otvara kroz materijalnu i tjelesnu. Stoga je to polazište za karitativnu i socijalnu djelatnost koja vodi računa o osnovnim ljudskim potrebama.⁷⁰ Danas je teško provesti praksu Crkve iz prvih stoljeća kada su kršćani na euharistijskim slavljinama predavali predsjedatelju tko je što imao kako bi se on brinuo o siromašnima i potrebnima. Ta je praksa nastavljena kroz prikupljanje milostinje pri čemu je novac, kao univerzalno sredstvo izmjene dobara, postao isključivo sredstvo za participaciju. S tim u vezi se pojavljuju dva problema. Prvo, vrlo rijetko je ta participacija zajednice tretirana kao dar koji se prikazuje u euharistiji zajedno s kruhom i vinom. Drugo, nemaju svi kršćani novčana sredstva koja mogu prikazati kao svoj dar, pogotovo u siromašnijim ruralnim predjelima. Mnogi od njih imaju „plod zemlje i rada ruku svojih“. Zašto ti darovi ne bi mogli biti prikazani u euharistijskom slavlju, zajedno s kruhom i vinom, a potom bili „razlomljeni“ i blagovani nakon euharistijskog slavlja ili podijeljeni siromašnima i potrebnima? Takva bi praksa zasigurno pomogla vraćanju i prihvaćanju integralnoga značenja euharistije.

⁶⁹ Usp. PO, 5.

⁷⁰ Usp. M. VALKOVIĆ, „Socijalni značaj euharistije“, 135-137.

2.3. Prezbiter – odgojitelj Božjeg naroda

Već smo iz dosadašnjega izlaganja mogli uočiti da je teško ili čak nemoguće razdvojiti pojedine prezbiterijske službe, jer se one međusobno prožimaju i čine jednu komplementarnu cjelovitost. Stoga nije moguće ni službu prezbitera kao odgojitelja Božjeg naroda odvojiti od službe naviještanja i službe slavljenja sakramenata. Činimo to samo iz metodoloških razloga, ali pretpostavljamo sve već prije rečeno, shvaćajući službu prezbitera u socijalnom poslanju Crkve kao jedinstvenu stvarnost.

Drugi vatikanski sabor uči da prezbiter, u biskupovo ime, okuplja bratsku zajednicu koja je usmjerena prema jedinstvu i po Kristu do Boga. On tu službu vrši s jedne strane iznimno pažljivo ophodeći se sa svakom osobom s potpunom čovječnošću, a s druge strane proročki navješćujući i poučavajući u zgodno i nezgodno vrijeme. Njegova je zadaća pomoći vjernicima da razvijaju vlastiti poziv u skladu s evanđeljem, da njihova ljubav bude djelotvorna i da stignu do slobode koju imaju u Kristu. Sabor nadalje uči da će malo koristi biti od najljepših ceremonija i najorganiziranijih udruženja ako vjernici ne dođu do kršćanske zrelosti, koja se, između ostalog, sastoji u prepoznavanju Božje volje i djelotvornoj ljubavi. U tome prezbiter pomaže svim vjernicima, ali njegova su posebna briga i njemu su povjereni oni najpotrebitiji: siromašni i slabi.⁷¹ Povrh toga nalazimo u kasnijim dokumentima učenje da je prezbiter jedna od instanci preko koje se ostvaruje pastoralno djelovanje biskupa na području socijalnoga, koji je prvi odgovoran za pastoral. Uloga prezbitera se sastoji u tome da upozna je socijalni nauk i da promiče među vjernicima svijest o njihovoj ulozi djelatnih nositelja toga nauka. K tome, prezbiter treba nadahnjivati pastoralno djelovanje na tome području, vodeći posebnu brigu o formaciji kršćana djelatnih u području političkoga i gospodarskog života.⁷² Iz ovoga kratkog prikaza učenja o ulozi prezbitera vidimo da se njegova uloga sastoji u poučavanju, inspiriranju, asistiranju u traženju pravih odgovora... Crkva ne propušta naglasiti da na prezbitera ne spada direktno miješanje u političke, ekonomske ili upravne sfere.⁷³

S obzirom da učiteljstvo stavlja prezbiteru kao posebnu brigu skrb za siromašne i slabe, čini se prikladnim na ovome mjestu reći nešto više o načinu i mogućnostima na koji se ta obveza treba izvršiti. Sasvim je sigurno da prezbiter ne može otkloniti uzroke siromaštva niti razriješiti sve

⁷¹ PO, 6.

⁷² Usp. *Kompendij*, 539.

⁷³ Usp. *Katekizam Katoličke Crkve*, br. 2442; *Kompendij*, 83.

situacije slabosti. Čak ni župni Caritas ne bi trebao biti prvotno briga župnika, nego angažirane vjerničke zajednice. Ono što prezbiter treba učiniti, jest biti na strani siromašnih i slabih, stajati uz njih. Isusovac Fred Kammer pojašnjava da biti uz siromašne, premda ne znači biti u klasnoj borbi s bogatima, ipak znači prijeći crtu razdvojnica i stati na stranu siromaha te ispričati njihovu priču društvu koje je prilično prijateljski raspoloženo prema bogatima.⁷⁴ A prema Albertu Nolanu, služenje siromasima je proces koji se odvija kroz četiri faze: 1) suosjećanje; 2) strukturalne promjene; 3) poniznost; i 4) solidarnost.⁷⁵ Njegov koncept, za koji on smatra da je sličan procesu napredovanja u molitvi, primijenit ćemo na prezbiterско služenje siromašnima i slabima.

Prezbiter mora najprije doći u kontakt sa siromašnima. Susret sa siromasima, slabima i potlačenima nešto je osobno i izaziva suosjećanje (empatiju). Mnogi su zauzeti kršćani na području socijalne pravde postali gorljivi borci upravo u susretu sa siromasima i uživljavajući se u nepravedne situacije koje oni podnose.⁷⁶ Iz toga se rađa suosjećanje. Nolan tvrdi: „Što smo više izloženi patnjama siromašnih, to će dublje i dugotrajnije postati naše suosjećanje.“⁷⁷ Iz suosjećanja se rađa i drugi element koji se sastoji u pojednostavljenju našega životnog stila, u odricanju od nepotrebnih stvari i davanja pomoći i milostinje siromašnima. No ne smijemo se zaustaviti na tome.

Druga faza se sastoji u tome da prepoznamo da siromaštvo nije puka slučajnost, logična posljedica nespremnosti na rad, nego je strukturalni problem, direktna posljedica ekonomskih i političkih djelovanja. Iz toga se rađa srdžba radi takvih situacija. Međutim, to nije mržnja usmjere-

⁷⁴ Usp. F. KAMMER, *Doing Faithjustice*, 146-160.

⁷⁵ Albert NOLAN, „Spiritual Growth and the Option for the Poor”, u: *Church* 1(1985.), 45-48.

⁷⁶ Iz mnoštva primjera tijekom povijesti kršćanstva, navest ću tek jedan. Za Oscara Romera, nadbiskupa San Salvadora, koji je ubijen 24. ožujka 1980. za vrijeme mise, kažu da dugo vremena nije bio naročito zainteresiran za previranja koja su se događala u Latinskoj Americi tijekom 60-ih i 70-ih godina prošloga stoljeća. Iako je kao nad/biskup pomagao siromašnima, ipak su ga tijekom njegova pastoralnog djelovanja na različitim službama doživljavali kao desno orijentiranoga. Nadbiskup Romero je, npr., zajedno s kolegama biskupima napisao oštar proglas nakon što su vlasti rastjerale demonstrante, a velik broj je ubijen. Proglas je trebao biti pročitan u crkvama, no Romero je nakon nekoliko dana došao u dvojbu te je odlučio čitati ga samo na jutarnjoj misi. Međutim, dan ranije je ubijen jedan isusovački svećenik zajedno sa starcem i dječakom koji su ga pratili na misu. Nadbiskup je sudjelovao u emocionalnoj misi oko mrtvih tijela. Sutradan je čitao proglas na svim misama te ga ponovio i dan kasnije.

⁷⁷ Albert NOLAN, „Spiritual Growth and the Option for the Poor”, 45.

na prema određenom čovjeku ili skupinama ljudi, nego je više ona Božja srdžba o kojoj Biblija govori na toliko mjesta, radi zla u svijetu i koja mrzi grijeh, ali ne grešnika. Ta srdžba radi sustava koji proizvodi toliko patnje i siromaštva rada željom i djelovanjem za promjenu društvenih struktura koja proizvode takva stanja.

Sljedeća faza je poniznost kada shvaćamo da siromašni moraju pomoći sebi i spasiti sami sebe. Prije toga često mislimo da mi moramo riješiti njihove probleme. A kad dosegemo tu fazu, vidimo da siromašni često bolje poznaju probleme struktura nego mi i da mogu sami riješiti svoje probleme. Možemo doći do spoznaje da siromašni nisu objekt našeg suosjećanja, nego da mogu biti Božji izabranici po kojima Bog govori nama i spašava nas. Opasnost te faze jest romanticizam koji će uzeti kao objavljenu istinu sve što siromašni kažu, nakon čega može doći razočaranja: „Moguće je da ćemo doći u krizu u kojoj se razbijaju iluzije i dolazi do razočaranja jer... siromasi nisu živjeli dosljedno herojskoj slici koju smo imali o njima. Pogrešno smo razumjeli strukturalni problem. To ne želi reći da su siromašni ljudi u sebi i po sebi drugačiji kao ljudska bića od bilo koga drugoga. Oni imaju svoje probleme kao i svatko drugi.“⁷⁸

Posljednja faza završava u istinskoj solidarnosti koja započinje kada nestane odrednica „mi“ i „oni“. Siromašni ljudi mogu biti i lijeni, činiti pogreške, rasipati novac, pasti pod utjecaj propagande, biti neustrajni... Ali mi ipak moramo učiti od njih i samo oni mogu dovesti do strukturalnih promjena. „Stvarna solidarnost počinje kada otkrijemo da svi mi imamo mana i slabosti. To mogu biti drugačije mane i slabosti, ovisno o našem različitom društvenom podrijetlu i uvjetima, i možemo imati sasvim drugačije uloge koje trebamo odigrati, ali svi smo mi izabrali da budemo na istoj strani protiv ugnjetavanja.“⁷⁹

Zaključak

Iz izloženoga je razvidno da saborsko i posaborsko crkveno učiteljstvo gleda na socijalno poslanje Crkve kao integralni dio njezina općega poslanja. Također je razvidno da prezbiter ima posebnu ulogu u socijalnom poslanju Crkve koja se ne može dijeliti od njegove specifične prezbiterijske službe. Međutim, s time su povezani i određeni problemi za koje neće biti lako i jednostavno pronaći adekvatna rješenja. Prije svega

⁷⁸ Albert NOLAN, „Spiritual Growth and the Option for the Poor”, 48.

⁷⁹ Albert NOLAN, „Spiritual Growth and the Option for the Poor”, 48.

riječ je o tome da je Drugi vatikanski sabor pokušao vratiti djelovanje Crkve bliže načinu kako je Crkva živjela i djelovala u prvim stoljećima. Međutim, kao rezultat dugoga povijesnog razvoja, kako u samoj Crkvi tako i u svijetu, nastale su strukture koje otežavaju jednostavni zaokret i vraćanje izvorima. Reforma liturgije je provedena jednim dijelom, ali da bi liturgija u kršćanskoj zajednici bila ono što Sabor uči da treba biti, nužno je razgrađivati strukture i način življenja koji se razvijaju još od Konstantinova vremena, a graditi nove, najprije u Crkvi kako bi onda ona poput kvasca u tijestu uprisutnjivala kraljevstvo Božje u svijetu, u kojem će biti svjetlo svijeta i sol zemlje, do eshatološkog ostvarenja kraljevstva.

U tome pogledu, prezbyter kao predvoditelj kršćanske zajednice ima nezamjenjivu ulogu. Općenito govoreći, držim da se prezbyteri moraju više angažirati u socijalnom poslanju Crkve. Međutim, to zahtijeva preispitivanje uloge i načina na koji on vrši svoje poslanje. U nekim slučajevima će biti potrebno zaključiti da prezbyter treba odustati od načina na koji je vršio to poslanje, jer će uvidjeti da se to nerijetko svelo na aktivizam koji u biti pokušava nadomjestiti nedostatke društvenih struktura. Ta vrsta „socijalnog djelovanja“ naročito je problematična ako se odvija prvotno u obzoru nacionalnoga života, a evandeoski zahtjevi predstavljaju samo ishodišnu točku, i to ako su u suglasju s nacionalnim interesom. U drugim će slučajevima biti potrebno „dati mesa“ vršenju prezbiterske službe. Ograničavanje vršenja prezbiterske službe samo na duhovnu stvarnost ne odražava cjelovitost evandeoske poruke i naviještanja kraljevstva Božjega. No, bez obzira na specifičnosti pojedinog slučaja, zajedničkom potrebom se čini bolje i temeljitije upoznavanje socijalnoga nauka Crkve i izazova pred koje ono stavlja i čitavu kršćansku zajednicu i samoga prezbitera. Iz toga upoznavanja treba proizaći proročko vršenje prezbiterske službe.

THE MINISTRY OF PRESBYTER AND THE SOCIAL MISSION OF THE CHURCH

Summary

The search for an answer to the question of the presbyter's role in the social mission of the Church leads the author first to an analysis of the relationship between the general mission of the Church, namely to evangelize and sanctify, and its social mission in the world. The answer to this question is important in regard to the general tendency to define religion

as something pertaining to the sphere of private life as well as in regard to the definition of the presbyter's service and mission within the believing community. After introducing the actual status of the Church's teaching regarding this relationship, based primarily on Vatican II and the most important postconciliar documents, the author concludes that the social mission of the Church constitutes an integral part of her mission and should not be considered as a secondary effect of evangelization. Building on this conclusion, the author further explores the question of the presbyter's role in the social mission of the Church. The major argument is that the presbyter's mission in the social area consists precisely in performing his threefold ministry: priest as minister of God's Word, as minister of the Sacraments and the Eucharist, and as leader of God's people. In performing his ministry, the presbyter is not called merely to a spiritual way of acting and leading the community towards the eschatological realization of God's kingdom. On the contrary, his whole ministry should also include the social aspect. From this assertion, the work seeks to explore more deeply the ministry of preaching in regard to social questions, and the possibility of celebrating and experiencing the Eucharist in its social dimension and of leading the Christian community with the preferential option for the poor.

Key words: *presbyter, social mission of the Church, proclamation, Eucharist, commitment to the poor.*

Translation: Zdenko Spajić and Kevin Sullivan